

**B**ałtów znajduje się około 12 kilometrów na północny - wschód od Ostrowca Świętokrzyskiego. Leży w dolinie rzeki Kamiennej, na Pogórzu Bałtowskim.

Wśród, charakterystycznych dla krajobrazu Bałtowa stromych zboczy Doliny Kamiennej z wapiennymi skałkami zachowały się tropy dinozaurów, które przed milionami lat królowały na lądzie. Nieopodal wybudowany został **JuraPark Bałtów**, który przyciąga rzesze turystów.

Zwiedzanie Parku to podróż w czasie przez kolejne epoki dziejów Ziemi, od kambru po dzień dzisiejszy. Największą atrakcją są wiernie odtworzone rekonstrukcje dinozaurów i innych wymarłych grup zwierząt. Dzięki tablicom z opisami poszczególnych dinozaurów i epok geologicznych zwiedzanie Parku jest doskonałą lekcją geologii i dziejów życia na Ziemi. Tropy dinozaurów z Gór Świętokrzyskich, fragmenty kości i zęby dinozaurów z Maroka oraz pozostałości wielu innych wymarłych organizmów, które kiedyś zamieszkiwały naszą planetę można oglądać w **Muzeum Jurajskim**, w którym zgromadzono ponad 300 skamieniałości z kraju i ze świata.

#### Bałtów 150 milionów lat temu

W okresie jurajskim na obszarze Bałtowa znajdowało się ciepłe morze, w którym żyły organizmy takie jak: koralowce, ramienionogi, małże, ślimaki, jeżowce i amonity. Skamieniałości odkryte w Wólce Bałtowskiej pozwalają przypuszczać, że w niewielkiej odległości znajdował się ląd, którego brzeg przypominał dzisiejsze wybrzeże Florydy. Po białych węglanowych plażach wędrowały dinozaury pozostawiając odciski swoich łap. Pozostałościami po zbiorniku morskim na terenie Bałtowa są odsłaniające się wokół wsi białe skałki. Można w nich znaleźć liczne skamieniałości - głównie ciepłolubnych koralowców.

Śledząc faunę poszczególnych epok geologicznych docieramy do „Krainy Koni” - ośrodka jazdy konnej i **„Zwierzynca Bałtowskiego”**, gdzie na 40 hektarach naturalnego zbocza tutejszych wyżyn stworzono ostoję dzikiej zwierzyny. Podróżując specjalnie do tego celu zaadaptowanym „scholbusem”, mamy możliwość bezpiecznego obcowania z pięknymi, ale wciąż dzikimi zwierzętami, takimi jak: jelenie Dybowskięgo, pełne gracji daniela, ciekawskie muflony, dostojne stado bydła szkockiego oraz kozice śruborogie, alpejskie i górskie a także alpaki, lamy, owce, koniki polskie czy zabawne osły.

„Zwierzyniec Bałtowski” bezpośrednio graniczy z trasami spacerowymi **„Bałtowskiej Pętli”**, szlakami rowerowymi oraz profesjonalnie przygotowanym **stokiem narciarskim** o różnicy poziomów 65 m stwarzającym idealne warunki dla średnio-zaawansowanych i doświadczonych narciarzy.

Atrakcją Bałtowa jest także spływ tratwami rzeką Kamienną, którymi kierują flisacy ubrani w regionalne stroje. Trasa ma długość około czterech kilometrów, rozpoczyna się u stóp położonego na wzgórzu pałacu książąt Druckich-Lubeckich, a kończy się na przystani „Przy Młynie”.

Zabytkowy **Stary Młyn** z XIX w., który funkcjonuje do dziś, napędzany jest turbiną wodną. Wszystkie urządzenia jakie w nim się znajdują zostały zainstalowane przed ponad stu laty i nadal służą niezawodnie. Młyn jest dostępny dla zwiedzających, a oprowadza po nim młynarz, który chętnie zdradzi tajemnice obiektu.

Wśród zabytków architektury Bałtowa można wyróżnić klasycystyczny **pałac książąt Druckich-Lubeckich** z końca XIX w., otoczony parkiem pochodzącym jeszcze z XVIII w., z wieloma drzewami uznanymi za pomniki przyrody. Przed wojną w pałacu mieszkał książę Aleksander Drucki-Lubecki herbu Druck. Po wkroczeniu Armii Czerwonej książę wraz z całą rodziną, zmuszony był do opuszczenia swego majątku, który następnie został znacjonalizowany. Niestety, obecnie pałac jest zdewastowany i zamknięty dla zwiedzających.

Kolejnym zabytkiem jest **Kościół pw. Matki Boskiej Bolesnej** z 1697 r. Po pożarze drewnianego kościoła, który według niektórych źródeł mógł pochodzić nawet z XI w., wzniesiono obecną świątynię, którą gruntownie przebudowano na początku XX w. W czasie przebudowy całkowicie zmieniono układ kościoła. W miejsce dawnego głównego ołtarza wybito wielkie drzwi. Natomiast w miejscu dawnego wejścia do kościoła wzniesiono prezbiterium z nowym ołtarzem, a także dwie zakrystie i dwie kaplice. Do świątyni dobudowano dwie wieże o wysokości 36,5 m. W wyposażeniu kościoła zachowały się elementy wyposażenia pierwotnej świątyni m.in. ołtarze boczne, chrzcielnica oraz barokowa ambona.

Uwagę należy również zwrócić na zrujnowaną **kaplicę** z 1786 roku, która jest położona w parku nieopodal pałacu, na miejscu dawnego, spalonego kościoła, a także na drewnianą **kaplicę Świętego Jana Nepomucena** z XIX w. oraz **cmentarz z XIX w.** z kaplicą grobową rodu książąt Druckich-Lubeckich.

#### Centrum Informacji Turystycznej w Bałtowie, Klub Bałtek

Bałtów 55, 27-423 Bałtów, tel. 41 264 12 93, [www.baltow.info](http://www.baltow.info)

#### JuraPark Bałtów

27-423 Bałtów 8a

Informacja i rezerwacje: tel. 41 264 14 21, tel./fax 041 264 14 20

[www.juraparkbaltow.pl](http://www.juraparkbaltow.pl)

**K**rzemionki, to miejscowość leżąca około 8 km na północny – wschód od Ostrowca Świętokrzyskiego.

W okolicy Krzemionek, geolog Jan Samsonowicz odkrył w 1922 r. jedno z największych w Europie, pod względem wielkości pola górniczego neolityczne kopalnie krzemienia pasiastego eksploatowane

w latach ok. 3900-1600 p.n.e. Krzemień pasiasty w Polsce występuje tylko w regionie świętokrzyskim - w okolicach Krzemionek, Ożarowa, Iłży oraz Śródborza.

Krzemień pasiasty jest kamieniem ozdobnym, ostatnio chętnie stosowanym przez jubilerów, oprawianym najczęściej w srebro. Stał się modnym w wielu w krajach. Uważany jest za kamień dający energię, moc, mający właściwości lecznicze, nazywany jest „kamieniem optymizmu”.

Spośród wielu hipotez odnoszących się do genezy i mechanizmów tworzenia się krzemienia najpopularniejsza mówi, że powstał on 150 milionów lat temu w wyniku wymarcia olbrzymich kolonii gąbek morskich, jakie rozwijały się w morzu jurajskim. Przy rozkładzie szczątków organicznych uwolniła się krzemionka, układając się koncentrycznie wokół jąder krystalizacji.

Wyjątkowe znaczenie Krzemionek wynika z doskonale zachowanego krajobrazu nakopalnianego oraz architektury podziemi, które budzą powszechny podziw i szacunek. Ze względu na to teren kopalni krzemienia pasiastego jest objęty ochroną w formie rezerwatu archeologicznego i przyrodniczego oraz posiada status Pomnika Historii. Kopalnie krzemienia pretendują także do wpisania na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO. Na terenie rezerwatu zlokalizowanych zostało ponad 700 szybów połączonych siecią rozchodzących się promieniście chodników. Maksymalna głębokość szybu wynosi 11 m, a średnia około 5-8 m.

Kopalnie w Krzemionkach są znakomitym prahistorycznym przykładem rozwoju myśli technicznej. Zagłębienia poszybowe pomimo upływu kilku tysięcy lat zachowały się w prawie nie zmienionym stanie. Wytwarzane przez górników siekiery i narzędzia z krzemienia cieszyły się dużą popularnością dlatego też rozprowadzano je nawet w odległo-

ści 660 km od kopalni. Na terenie pola górniczego przygotowano **podziemną trasę turystyczną** prezentującą eksploatację kopalni krzemienia pasiastego, a w pawilonach usytuowano pracownię jego obróbki.

Zwiedzanie podziemi rozpoczyna się od pawilonu nr 3, gdzie zamieszczono zrekonstruowaną pracownię przyszybową oraz konstrukcję szybu i zadaszenia. Następnie z sąsiedniego pawilonu nr 2 szybikiem „Zenon” schodzi się do poziomu wyrobisk kopalni komorowej. Jej podziemną architekturę można podziwiać za szybami witryn, by potem podążyć wykutą w litej skale galerią w kierunku szybu wentylacyjno - ewakuacyjnego. Po drodze mijamy „wglądy” do kolejnych zabytkowych kopalni komorowych. Szyb wentylacyjno - ewakuacyjny o głębokości ponad 11 m prezentuje profil geologiczny „Krzemionek”, zaś wschodni ocios galerii przedstawia nieprzerwany profil z ławicami konkrecji i płaskurów krzemiennych. Od szybu wentylacyjnego wędrujemy w kierunku doskonale zachowanej kopalni komorowej będącej szczytowym osiągnięciem techniki europejskiego górnictwa neolitycznego. Przechodzimy przez jej częściowo odgruzowane wyrobiska, aby zwiedzić rejon kopalni komorowych i filarowo - komorowych i tzw. „Wielkie Komory” powstałe na skutek działalności wapiennikarzy w początkach XX w. W tym rejonie oglądamy również wyrobiska filarowo - komorowe ze słynnym rysunkiem wykonanym węglem drzewnym przez neolitycznych górników. Wychodzimy na powierzchnię w pawilonie nad szybem „Stefan”, skąd powracamy na parking przed muzeum. Po drodze oglądamy powierzchnię kopalni z lejami poszybowymi i hałdami (warpiami). Po terenie rezerwatu można się poruszać wyłącznie z przewodnikiem. Czas zwiedzania ok. 1,5 godz.

#### Muzeum i Rezerwat Archeologiczno – Przyrodniczy

Krzemionki k. Ostrowca Św., 27-400 Ostrowiec Świętokrzyski

tel./fax: 41 262 09 78

[www.krzemionki.pl](http://www.krzemionki.pl)



JuraPark Bałtów



Kraina Koni w Bałtowie



Zwierzyniec Bałtowski



Krzemionki



Krzemień pasiasty



**Ostrowiec Świętokrzyski**, jest drugim pod względem wielkości miastem w województwie świętokrzyskim otaczanym od północy kompleksami leśnymi Puszczy Iłżeckiej zaś od południa wyżynnymi obszarami ziemi opatowskiej. Może poszczycić się długą, ponad 400-letnią historią, gdzie tradycja przeplata się z nowoczesnością.

W Ostrowcu znajdziemy wiele miejsc godnych zwiedzenia od zabytków sakralnych, przez miejsca walk i tragedii minionych epok, aż po industrialną zabudowę i unikalną urbanistykę „starej huty”.

Nad miastem góruje **kolegiata św. Michała Archaniola**, ufundowana przez księcia Janusza Ostrogskiego w 1614 r. Po najeździe księcia Siedmiogrodu Rakoczego kolegiata została przebudowana, a w 1672 r. ponownie konsekrowana. W latach międzywojennych XX w. rozbudowana została w stylu neobarokowym według projektu Stefana Szyllera. Nawa główna kościoła została podniesiona i przedłużona. Dobudowano nawy boczne, kaplicę pogrzebową, zakrystię oraz kościelną wieżę. W 1944 r. powstał nowy kamienny ołtarz główny wykonany przez Józefa Jamroza.

Kolejnym kościołem wartym zobaczenia jest **kościół barokowy św. Stanisława Biskupa** z końca XVI wieku w dzielnicy Denków ufundowany w 1581 r. przez Stanisława i Kaliksta Michowskich. W 1691 r. drewnianą świątynię rozebrano i rozpoczęto budowę nowego murowanego kościoła w stylu barokowym, który ma obecnie kształt krzyża łacińskiego. Na późnobarokowym ołtarzu głównym znajduje się obraz NMP z Dzieciątkiem z przełomu XVII i XVIII w., a także obrazy św. Barbary oraz św. Stanisława.

W Denkowie znajduje się również cmentarz z **klasycystyczną kaplicą rodziny Kotkowskich**. Wśród obiektów architektonicznych uwagę należy zwrócić m.in. na **gmach Poczty Polskiej** z lat 20-tych XX wieku, podupadający już **budynek dworca kolejowe-**

**go**, wybudowanego w latach 80-tych XIX w. oraz na **dworki miejskie** z przełomu XIX i XX wieku znajdujące się przy ul. Siennieńskiej 14 i 37 oraz ul. Wardyńskiego 26.

Na szczególną uwagę zasługuje dawny **pałac Wielopolskich** z II połowy XIX w. położony w południowo-zachodniej dzielnicy miasta – Częstocicach i w zabytkowym parku. Obecnie mieści się w nim siedziba **Muzeum Historyczno-Archeologicznego**.

W Ostrowcu uwagę zwraca **obszar przemysłowy** na terenie „**Starej Huty**” wraz z **dawną cukrownią „Częstocice”** i budynkami **mieszkalnictwa robotniczego** w dolnej części miasta oraz **drewnianym kościołem fabrycznym** pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusowego wybudowanym w latach 1931-1932 w stylu zakopiańskim. Kościół ten znajduje się na Świętokrzyskim Szlaku Architektury Drewnianej.

#### Punkt Informacji Turystycznej w Ostrowcu Świętokrzyskim

Miejskie Centrum Kultury  
ul. Siennieńska 54, 27-400 Ostrowiec Św.  
tel. 41 247 65 80, [www.um.ostrowiec.pl](http://www.um.ostrowiec.pl)

**Muzeum Historyczno-Archeologiczne**  
ul. Świętokrzyska 37, 27-400 Ostrowiec Św.  
tel./fax 41 265 36 51  
[mh.ostrowiec@wp.pl](mailto:mh.ostrowiec@wp.pl), [www.krzemionki.pl](http://www.krzemionki.pl)

**PTTK Oddział w Ostrowcu Świętokrzyskim**  
tel. 41 265 38 22  
e-mail: [ostrowiec@ptt.org.pl](mailto:ostrowiec@ptt.org.pl)  
[www.ostrowiec.ptt.org.pl](http://www.ostrowiec.ptt.org.pl)

**Ćmielów**, jest to małe miasteczko położone około 10 kilometrów na wschód od Ostrowca Świętokrzyskiego na skraju Przedgórza Iłżeckiego i Wyżyny Sandomierskiej. Miasto usytuowane jest nad rzeką Kamienną, do której uchodzi tutaj rzeka Przepaść.

Ćmielów słynie z produkcji najwyższej jakości porcelany. **Fabryka Porcelany AS Ćmielów** produkuje wyroby porcelanowe ze starych oryginalnych modeli, używając form matek, które przetrwały wraz z chlubną tradycją porcelany ćmielowskiej. Najnowszą propozycją jest porcelanowa biżuteria, prawdziwy światowy unikat, sygnowany logo - Ćmielów Exclusive. Wszystkie wyroby są ręcznie produkowane z najwyższej jakości porcelany, a następnie ręcznie dekorowane.

W 2005 roku na terenie fabryki powstało „Żywe Muzeum Porcelany”. Różni się ono od innych tego typu placówek tym, iż oprócz wystawy stylowych figurek można tu również uczestniczyć w procesie wytwarzania porcelany, a nawet wykonać własne porcelanowe dzieło.



Muzeum Porcelany w Ćmielowie

Figurki posiadają szereg zabezpieczeń, chroniących je przed fałszerstwem, a najważniejszym z nich jest różowa, czworokątna pieczęć wykonana ze specjalnie przygotowanej masy porcelanowej. Na dowód oryginalności każda figurka posiada certyfikat autentyczności, zawierający jej niepowtarzalny numer, datę powstania wzoru oraz nazwisko autora.

W muzeum można zapoznać się z procesem produkcji porcelany, obejrzeć współczesną kolekcję ćmielowskiej porcelany figurkowej, zobaczyć film o Ćmielowie, wyświetlany w 22 metrowym, starym piecu oraz popatrzeć na wiele innych atrakcji. Znajduje się tu także gigantyczna galeria porcelanowych rzeźb, jakie na miejscu można kupić.

Oprócz fabryki i muzeum można tu również zobaczyć ruiny zamku kanclerza Krzysztofa Szydłowieckiego nad rzeką Kamienną, który został wzniesiony w latach 1519-1523 i składał się z dwóch członów: właściwego zamku ulokowanego na wyspie oraz przedzamcza z wieżą bramną na południu. Z właściwego zamku zachowały się fragmenty murów. Z dawnego przedzamcza zachowała się wieża bramna połączona z budynkiem gospodarczym. Na początku XIX w. ta część zamku została przebudowana i służyła jako browar. Do dzisiaj zachowały się ślady bastionów ziemnych z wyjątkiem bastionu znajdującego się od strony południowo-wschodniej, który uległ całkowitemu zniszczeniu.

**Fabryka Porcelany AS Ćmielów, „Żywe Muzeum Porcelany”**  
ul. Sandomierska 243, 27 - 440 Ćmielów  
tel./fax 15 861 20 21  
[www.as.cmielow.com.pl](http://www.as.cmielow.com.pl)

Tekst: ROTWŚ  
Fot.: A. Drzewiecka, P. Pierściński, Archiwa: JuraPark Bałtów,  
Fabryka Porcelany AS Ćmielów

Wydawca:  
Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego,  
ul. Ściegiennego 2, 25-033 Kielce,  
tel. 41 361 80 57  
[www.rot.swietokrzyskie.travel](http://www.rot.swietokrzyskie.travel)



Projekt Kampania Promocyjna Województwa Świętokrzyskiego współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego



**PERŁY ZIEMI  
ŚWIĘTOKRZYSKIEJ**



**BAŁTÓW. KRZEMIONKI  
OSTROWIEC ŚWIĘTOKRZYSKI. ĆMIELÓW**



Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Św.



Szwajcaria Bałtowska